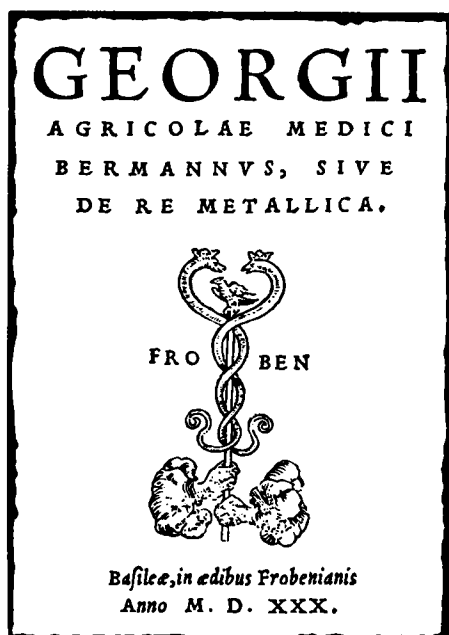

Boekbespreking

Georgius Agricola. *Ausgewählte Werke*. Gedenkausgabe des Staatlichen Museums für Mineralogie und Geologie zu Dresden. Herausgeber H. Prescher. Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1955-..... (10 delen + supplementen).

Kort geleden zijn het tiende deel en het eerste supplementdeel verschenen van een seriewerk van en over Agricola, waarmee het Staatliche Museum in Dresden in 1955 ter gelegenheid van de vierhonderdste herdenking van Agricola's sterfjaar begon. In nogal sobere uitvoering, op niet altijd vlekkeloos papier, wordt met dit werk in Oost-Duitsland een voorbeeldig geestelijk monument opgericht voor de humanist en zeer vroege pionier der aardwetenschap Georg Bauer, die zich naar de gewoonte van zijn dagen op z'n latijns noemde Georgius Agricola. Evenals Erasmus (met wie hij gecorrespondeerd heeft) uitsluitend in het Latijn publicerend, staat Agricola voor velen van ons als een verre vreemdeling aan het firmament der cultuurgeschiedenis. Des te gespecialiseerder wij worden, des te verder en vreemder de universele mens uit de renaissance van ons verwijderd

raakt. Een dergelijk man was Agricola, medicus, magistraat en mijnbouwkundige.

Geboren in Glauchau, niet ver van Chemnitz, op 24 maart 1494, gestorven in Chemnitz 21 november 1555, heeft zijn leven zich grotendeels afgespeeld in Saksen. Saksen: het mede dank zij hem klassieke gebied van mijnbouw en metallurgie, dat met A. G. Werner rond 1800 opnieuw een centrum van geologische kennis werd en dit (Freiberg, Dresden) ook thans nog is. In Agricola's jeugd trekken hem zowel filologie als theologie: humanisme en reformatie. Zijn Italiaanse reis (van 1523 tot 1526 vertoeft hij in Italië) brengt deze belangstelling wat op de achtergrond ten gunste van de natuurwetenschap. Hij ontving een opleiding tot arts en bewerkte voor Aldus in Venetië edities van Hippocrates (1525) zowel als Galenus (1526). In 1527 vestigde hij zich als medicus in Sankt Joachimstal en het is in dit mijnbouwgebied dat zijn leven een beslissende wending neemt en zijn aandacht meer en meer gewijd wordt aan aardkunde en mijnwezen. In 1531 verwisselt hij Joachimstal voor Chemnitz, waar hij de rest van zijn leven zou blijven. Hij werd er eerst stadsgeneesheer en historiograaf van het Saksische hof, waar hij zeer bevriend was met Maurits van Saksen. In 1546 werd hij burgemeester van de stad. Politiek geïnteresseerd als

hij was wekt dit zeker geen verwondering; in 1538 had hij vurig gepleit voor de noodzaak van bestrijding van de Turken!

Keren wij terug naar het te bespreken werk. Allereerst omvat dit een herdruk van Agricola's eigen oeuvre en dan dus in het bijzonder zijn geologisch-mijnbouwkundig oeuvre. Veruit het voornaamste daarvan zijn twee boeken, het eerst over mijnbouw, het tweede over de mineralen.

1. De *re metallica libri XII*, of Twaalf boeken over mijnbouw en metallurgie heeft een merkwaardige voorganger met de titel *Bermannus, sive de re metallica, dialogus*, in 1530 bij Froben in Basel uitgegeven en waarin in dialoogvorm (!) een beeld wordt gegeven van de geschiedenis en de staat der mijnbouwkunde en geologie van die dagen. Het boek kreeg een Ten geleide van niemand minder dan Erasmus en een opdrachtbrief van Petrus Plateanus, die ook een explicatie gaf van de vaktermen (deze werd in 1546 door Agricola zelf herzien). Dit werk is nu in Duitse vertaling gepubliceerd onder de titel *Bermannus oder über den Bergbau. Ein Dialog*. Het is bewerkt door H. Wildsdorf en vormt het tweede deel der serie (Bd 2, 1955, 380 blz.) Prescher schreef een zeer verhelderend essay hierin over de stand der aardwetenschap omstreeks 1530. Van H. Techel bevat het deel een opstel over de medische fragmenten van het boek.

In 1550 herschreef Agricola zijn mijnbouwkundig werk. Dat werd het wereldvermaarde boek *De re metallica libri XII*. Hieraan is deel 8 van de onderhavige serie gewijd, welk deel op dit moment nog in bewerking is. Mogelijk komen wij op dit boek nog eens terug.

2. Het tweede geologie-boek van Agricola is het niet minder beroemde *De natura fossilium libri X*. Het is als *Die Mineralien* in de serie opgenomen en vormt daarvan het vierde deel (Bd 4, 1958, 548 blz.). Het werd vertaald en bewerkt door G. Frau-stadt. *De natura fossilium* verscheen in 1546 en kan als een der klassieken van de mineralogie gelden. Agricola vat niet alleen de kennis van de Antieken, de Arabieren en de Middeleeuwen samen maar verrijkt deze met talloze eigen waarnemingen. Pas rond 1800 wordt zijn mineralogie door de 'nieuwe mineralogie' (Haüy, Werner e.a.) verdrongen. De Duitse vertaling van dit werk, voorzien van vier registers, samen 236 blz. omvattend, maakt dit allerbelangrijkste boek opnieuw en wel op een zeer doorwrochte wijze toegankelijk.

Agricola's kleinere geologische werken zijn:

3. *De ortu et causis subterraneorum*, als *Die Entstehung der Stoffe im Erdinnern* vertaald; samen met

4. *De natura eorum quae effluunt ex terra*, met de titel *Die Natur der aus dem Erdinneren hervorquellenden Dinge* opgenomen in Bd 3 (1956, 331 blz.) van de serie.

5. *De veteribus et novis metallis*, onder de titel *Erzlagerstätten und Erzbergbau in alter und neuer Zeit* deel uitmakend van het hierna nog te noemen zesde deel.

Deel vijf van de *Ausgewählte Werke* is geheel gewijd aan Agricola's metrologische (maat- en gewichtkundige) geschriften en bevat een zestal van deze in Duitse vertaling. Naast historische studies, zoals over de maten en gewichten van Grieken en Romeinen, betreft dit actuele verhandelingen over 16e-eeuwse buitenlandse (dus: niet-Duitse) maten en gewichten, over de metaalprijs en samenstelling en gewicht van munten, en tenslotte over de waarde van oude munten, m.a.w. zuiver numismatisch onderzoek. Dit deel (Bd 5, 1959, 498 blz.) bevat ook een beknopte bibliografie der numismatiek.

In het zesde deel van het hier besproken werk (Bd 6, 1961, 367 blz.) zijn naast het

reeds genoemde werk over de ertsminbouw drie andere publicaties opgenomen, t.w. een jeugdwerkje over grammatica-onderwijs, een studie over de pest, en een boekje over onderaards levende dieren.

Het zevende deel is geheel historisch. Het bevat een vertoog over de noodzaak van de oorlog tegen de Turken en Agricola's laatste werk: de stamboom van het Saksische vorstenhuis (Bd 7, 1963, 418 blz.).

De delen 8 en 9 zijn in voorbereiding. Het onderwerp van deel 8 kwam in het bovenstaande reeds ter sprake. Deel 9 zal gewijd zijn aan Agricola's correspondentie.

Wij besluiten met de beide raamdelen van het werk: deel 1 en deel 10. Bd 1 (1956, 335 blz., 79 platen) is een door H. Wilsdorf geschreven biografie, onmisbaar - uiteraard - voor wie zich thans in de grote figuur van Georg Agricola en zijn boeiende, bewogen tijd wil verdiepen. Agricola wordt er geschetst als de grondlegger van de mijnbouwkunde, zowel technisch en wetenschappelijk als in economisch en sociaal opzicht. In een wereld waar de alchemie nog hoogtij viert verschijnt Agricola bepaald als een zeer verlichte geest. In een tijd, bovendien, van de grootst denkbare woelingen door godsdienstveten, oorlogen en geruchten van oorlogen.

Bd 10 (1971, 935 blz., 32 platen) wordt gevormd door een Agricola-bibliografie die een exemplar is van Duitse grondigheid en waarin zeker zo goed als 'alles' over Agricola is verzameld wat tussen 1520 en 1963 over hem geschreven is, naast een opgave van alle edities van zijn werken. Het deel werd samengesteld door R. Michaëlis en H. Prescher en bevat verder een door U. Horst geschreven overzicht van alle exemplaren van Agricola's werken welke men in bibliotheken over de gehele wereld heeft kunnen naspeuren. Zoals vanzelf spreekt, zijn deze uitgaven na vier eeuwen merendeels uiterst zeldzaam geworden.

En dan is tenslotte een serie Supplementdelen gestart met *Ergänzungsband I* (1971, 616 blz., 40 platen). Samengesteld door H. Wilsdorf bevat deze belangrijke band een overzicht van de Middeneuropese mijnen en smelterijen in Agricola's tijd, alfabetisch gerangschikt per landstreek, resp. van plaatsen in Saksen, Bohemen-Moravië, Hongarije-Balkangebied, Silezië, Polen, de Harz, en Beieren.

Voor een grondige bespreking van enkele van de belangrijkste onderdelen uit deze serie zou minstens een geheel nummer van dit tijdschrift nodig zijn. Hier moge deze korte introductie volstaan om de lezer een indruk te geven van een grote en loffelijke onderneming op het gebied van de geschiedenis der geologie.

J. G. de Bruijn